

Stoletje korporativizma?

Slovenska tla so pravo leglo korporativizma. Hkrati pa se tega pojma izogibamo kot hudič križa. Pojem smo porinili v srednji vek ali v Mussolinijevo Italijo.¹ Pri nas se govori o socialnem paktu, o kupovanju razrednega ali socialnega miru, o kolektivnih pogodbah, o socialnem partnerstvu, o poklicnih zbornicah. Ustava je uvedla funkcionalno predstavništvo, to je predstavljanje življenjskih, avtentičnih interesov itn. Govor o korporativizmu pa je prepovedan, čeprav je očitno, da je na Slovenskem korporativna praksa na pohodu bolj kot v katerikoli (ne)evropski državi, ki se ima za nadaljevalko tradicije liberalizma in demokracije. Vse bolj je očitno, da takšne razmere niso le plod povojnega konsenza, ki je korporativizem poistil s fašizmom. Konsenz antifašizma je namreč ravno na Slovenskem najbolj tragično razpadel na enklave, ki so svojo moralno eksistenco komajda obranile pred novokomponiranimi osvoboditelji. Ta preboj konsenza ni rehabilitiral pojma korporativizem, je pa rehabilitiral njegovo razširjeno rabo. Pojem korporativizma omogoča sintetiziranje tega, kar se sedaj dogaja kot »parcialno dopolnjevanje demokratičnega sistema«, v resnici pa sega prek njega in proti njemu. Liberalna demokracija je skregana s korporativizmom, zato vladajoče garniture niso pripravljene govoriti o tem, kar se dogaja, dokler se ne bo dokončno utrdilo s potrebnimi varnostnimi mehanizmi. Diskusija o korporativizmu je nujna ne zato, ker bo odgnala zlega duha, temveč zato, da pomaga reflektirati to, kar se na Slovenskem v resnici dogaja, in pomaga slovenskemu politikumu povezati niti lastne samobiti v dvajsetem stoletju. Pomagala bo razumeti, da nova država ni nič slabša od stare in da zato stare ni treba še posebej v nič dajati, ker ji ne nazadnje s tem cena samo raste. Gre pa za to, da živimo tu in zdaj.

¹ Verbinčev slovar tujk ta konsenz dobesedno fiksira. Korporativizem je pri njem »stanovska državna ureditev, sloneča na korporacijah«, ki jo je »vpeljal italijanski fašizem, da bi razcepil delavske vrste in s korporacijami uresničil "harmonijo med razredi"«. Pojem korporacije pa je Verbinc vezal zgolj na stanovske interese.

² Wolfe (1974:323) govori o korporativizmu kot o »evropskem modelu predstavnosti« družbenoekonomskih skupin, ki same zase tvorijo heterogene družbe.

³ Manoilscovo delo nosi naslov **The century of Corporatism** (1934) in Schmitterjevo **Stil the Century of Corporatism?** (1974). Tudi Neuman (1981:3) ugotavlja, da je korporativizem čisti pojav dvajsetega stoletja.

⁴ Wolfe (1974:323) ugotavlja, da je ideja korporativizma vezana na nastanek predstavnistiških skupščin v Angliji, Franciji in Španiji ob koncu 13. stoletju. Srednjeveška **regnum in sacerdotium**, posvetna in cerkvena oblast, so konstituirale korporativne enote. Tipičen primer takšne ureditve so bile Firence v 14. stoletju, ko je vladala **signoria**, parlament, ki so ga sestavljali predstavniki vodilnih gild.

⁵ Tipičen primer stanovske države je Sveto rimsko cesarstvo v 16. stoletju, katerega oblastni organ so sestavljali trije stanovi: izbranci imperatorja, knezi in meščani (Wolfe, 1974:326).

⁶ **Loi Le Chapelier** - zakon francoske revolucije, ki je v ilegalo porinil vse prostovoljne organizacije. Uperjen je bil proti gildam in delavskim organizacijam. Po Chapelieru »med individualnimi interesi in ljudsko voljo ne bi smeli obstajati nikakršni posredni organi« (Cit. po Beymeju, 1974:23).

⁷ Anglija je kot prva sprejela zakon, **Trade Union Act**, ki je legaliziral sindikalno organiziranje delavcev, in to šele leta 1825.

Politično doktrino korporativizma je s podstrešja, kamor je francoska revolucija zmetala pritikline ancient regima, izbrskalo in opremilo za vprično rabo dvajseto stoletje. Korporativni duh se je oblikoval v srednjem veku, empirično pa je korporativizem² pojav dvajsetega stoletja.³ Filozofska in teoretska utemeljevanja korporativizma so se začela v 19. stoletju.

Stanovska država je nastala ob koncu 14. stoletja⁴ (Poggi, 1978 po Neumanu, 1981:4) kot odgovor na predhodne napake in neznosne kršitve. Utemeljena je bila na moralnem dojemanju vzajemnosti, pravice in spontanega soglasja. Časovno se nastanek stanovske države ujema z nastankom mest, ki so utemeljila svojo rast na privilegijih in imunitetah, utelešenih v njihovih različnih značilnostih. Trgovski in proizvodjalni interes je silil mesta, da so postala močan dejavnik stabilnosti. V njih se je vse bolj krepila vrednota tovarništva (*Genosenschaft*), ki je iziravala vrednoto privrženosti (*Gefolgschaft*), s tem pa pripravljala teren za združevanje v asociacije in notranje vlade. Stanovska država je bila zgrajena na tripartitnosti.⁵ Nosilni stanovi so bili aristokracija, buržoazija in monarh, pri čemer je vrhovna oblast pripadla monarhu. Sistem je bil utemeljen na funkcionalnem članstvu in funkcionalnem predstavnistvu, pri tem pa je močno kohezivno vlogo igral tradicionalizem.

Ancient organizacije so bile neprostovoljne, ekskluzivne, monopolistične, kvazijavne, polreligiozne gilde. V razmerah »svobodne pogodbe« in »svobode dela«, ki so se vzpostavile kot posledica odpravljanja privilegijev gild in monopolov ter uveljavljanja liberalne predstave individualnega državljanja in na njem utemeljenega teritorialnega predstavnistva, so bile organizacije prepovedane. Le Chapelierov zakon⁶ je leta 1791 prepovedal vse vrste *corps intermediaires* - posredovanja med državljanom in državo. Leta 1799 je *General Combination Act* v Angliji prepovedal vse stanovske in poklicne zveze. V vseh evropskih državah so prepovedi združevanja najhuje prizadele četrti stan.

Šele postopno so evropske vlade sprejele *art of association* kot nujnost in priznale »svobodo združevanja in peticije« kot eno od temeljnih pravic državljanov.⁷ Med Deklaracijo človekovih pravic (ki je implicitno prepovedala združenja) in francoskim zakonom o združenjih leta 1884 leži skoraj stoletje. Švica je šla v liberalni ustavi najdlje: razglasila je pravico, da ne sme biti nihče prisiljen k organiziranju, s čimer je ustavno prepovedala vse vrste prisilnih združenj.⁸

Obdobje velike depresije od leta 1873 do 1896 je bilo obdobje postliberalne deiluziacije v zvezi s parlamentarnim predstavnistvom. Z veliko depresijo, ki se je začela leta 1873, se je, z vidnim preobratom v trgovski politiki, izteklo liberalno obdobje (Habermas, 1989:160). Omejitve konkurence na trgu dobrin so se v zadnji tretjini prejšnjega stoletja mednarodno uveljavile. To je bilo hkrati obdobje vzpostavljanja »organiziranega kapitalizma« (Hilferding). Razočaranje je okrepilo izkustvo škandalov, korupcije, klientelizma in podobnih pojavov t.i. politične patologije. Zato se je v politiki namesto načela individualne participacije državljanja vse bolj uveljavljalo načelo participacije interesne skupine. T.i. delavsko vprašanje je prisililo tudi Vatikan, da je opredelil svoje stališče. Enciklika Leona XIII. *Rerum Novarum* (1891) povzema stališča katoliške socialne in politične doktrine, ki so jo v 19. stoletju razvili katoliški teologi, in zastavlja izhodišča za delovanje Cerkve. Pod vplivom te enciklike je Janez E. Krek na Slovenskem utemeljil in vodil družbeno in politično gibanje za zaščito kmetov in delavcev, ki se je po njem imenovalo krekovsko gibanje.

Ekonomska mobilizacija v času I. svetovne vojne je okrepila zvezo med producentskimi skupinami in vlado. »Državni socializem« med vojno je spodbujal zastopnike poslovnega sveta in politične reformatorje k preudarnemu nadaljevanju sistema. Ekonomski sveti naj bi še naprej razdeljevali surovine, določali cene in količine izdelkov.

Po letu 1918 je vsakdo poskušal nadzorovati politizirani trg, parlament pa je poskušal kooptirati vodje kolektivnih ekonomskih sil v korporativne vloge, ki so bile hkrati zasebne in javne (Maier, 1981:46). Duh korporativizma se je ponovno naselil v Evropo. Globalni okvir liberalne demokracije je zašel v težave. Povsod so strašile depresija, množična nezaposlenost, visoka inflacija, pretirana produkcija, povezana z zaostrenim razrednim bojem, številne vladne krize so si kar sledile, za povrh pa se je v Rusiji udeležil socializem. Pojavilo se je množično nezadovoljstvo s tržnim jedrom družbe in splahnelo je zaupanje v parlamentarno vladavino. Grozil je korenit političen, če že ne družben prevrat liberalne demokracije. Revolucionarne spremembe v osrednji Evropi v letih 1918-19, zmanjšanje legitimnosti kapitalizma zaradi ekonomske krize in zmage levo usmerjenih strank v nekaterih deželah so okrepili položaj delavskih združenj. Pojavile so se prve kolektivne pogodbe.

Po veliki ekonomski krizi so korporativne ideje ponovno pritegnile pozornost javnosti. Tokrat je bilo več posluha za konservativne inačice, ki so gradile na vzpostavljanju harmonije s pomočjo avtoritarne stanovske družbe. Korporativizem je z vsem pompom prišel v obtok v tridesetih letih »pod vplivom enciklike papeža Pija XI. iz leta 1931, *Quadragesimo Anno*« in pod vplivom »primera Mussolinijeve Italije« (Harrison, 1980:184). Pred tem sta koncept razvila že H. Laski in G. D. H. Cole, ki pa nista uporabljala tega termina (Harrison, 1980:184). Poleg teh imen Wolfe (1974:324) navaja še Samuela G. Hobsona, Georgea S. Taylorja ter Sydneyja in Beatrice Webb, ki so gradili idejo gildsocializma. Po njihovem prepričanju je resnično demokratično predstavništvo funkcionalno predstavništvo.

Z nastopom socialne države po letu 1945 se organizirano delo ni pojavilo preprosto kot ena od interesnih skupin. Delavski razred je po zmagi nad fašizmom, ki je bila hkrati tudi njegova razredna zmaga, dobil širši mandat. Primarnost polne zaposlenosti je pomenila, da je glavna prioriteta delavskega razreda družba nasploh.

Ideja korporativizma se je s fašistično prakso in asistenco Vatikana v celoti zamazala. V povojnem času so zato korporativne ideje nastopale v najrazličnejših preoblekah. V šestdesetih letih pa je postopno prišel v obtok tudi pojem korporativizma za označevanje procesov v liberalnodemokratskih sistemih.⁹ Z vsem pompom se je diskusija o korporativizmu razvnela šele po objavi tekstov Philippa Schmitterja, Gerharda Lehmbucha ter Pahlja in Winklerja.

Schmitter je neokorporativizem¹⁰ zastavil na več ravneh: kot pristop k preučevanju skupin, kot tip interesnega predstavljanja, kot model za komparativno analizo, kot politično oznako stoletja itd., predvsem pa kot alternativo pluralizmu. Neokorporativizem je ponudil kot poskus, da bi prebudili kritično raziskovanje in pospešili korak pri odkrivanju novih spoznanj. Neokorporativizem ne prinaša samo nove percepcije vloge specializiranih interesnih posrednikov, temveč sega za njihov hrbet in tako razkriva pomembna spoznanja za komparativistiko javnih politik, za zgodovino političnega razvoja, odkriva vzorce razrednih razmerij in prispeva k razumevanju moderne države, razkriva vlogo zakonov in legitimacijskih idealov.

⁸ Švica zato ne pozna neprostovoljnih oblik združevanja, ki se vse bolj uveljavljajo v Sloveniji v obliki poklicnih zbornic.

⁹ Pomembno vlogo je igral Stein Rokkan s tekstom **Numerical democracy and Corporate Pluralism** (1966).

¹⁰ Neokorporativizem se razlikuje od fašistične in katoliške različice najprej po tem, da ni (eksplicitno) ideološki projekt. Fašistični korporativizem je predstavljal tretjo pot v razmerju do liberalizma in socializma. Ta pot je bila utemeljena na represivnih tehnikah integracije družbe in na visoki stopnji planiranja družbe. Odkrito je zagovarjal in uporabljal nasilje, zavračal je ustavne omejitve oblasti in utopil vse forme pluralizma v gibanju množic. Neokorporativizem je »srednja pot« (O'Sullivan, 1988:6), ki zavrača nasilje, sprejema razlike, ker je prepričan, da konflikti, ki se oblikujejo na njihovi podlagi, ne ogrožajo dveh temeljnih vrednot, politične stabilnosti in ekonomske rasti.

Schmitter je moral opraviti najprej zgodovinsko nalogo - termin korporativizem je moral osvoboditi navlake, ki se je vanj nabrala zlasti v drugi polovici tridesetih in v prvi polovici štiridesetih let, in ga tako usposobiti za analitično rabo v politični znanosti. Zato je iz pojma izrinil koncept organske države in avtoritarnega režima. Moderni korporativizem je v njegovi konceptiji vezan samo na funkcionalna interesna združenja in moderno državo. Da bi ostro potegnil ločnico med fašistično in avtoritarno različico ter moderno obliko neokorporativizma, je uvedel pojma družbeni in državni korporativizem. Temeljna razlika med njima je v razmerju do države. Družbeni korporativizem temelji na delovanju avtonomnih organizacij in se samoiniciativno vključuje v državo, državni korporativizem pa temelji na organizacijah, ki jih je ustanovila država in jih tudi nadzira ter posega v njihovo delovanje. Med države z družbenim korporativizmom je Schmitter (1979:21-22) uvrstil Švedsko, Švico, Nizozemsko, Norveško, Dansko, ZRN, Veliko Britanijo, Francijo, Kanado in ZDA (zanimivo, da med njimi ni Avstrije, niti Belgije, niti Luksemburga), med države z državnim korporativizmom pa Portugalsko, Španijo, Čile, Peru, Brazilijo, Mehiko, Grčijo, fašistično Italijo, Petainovo Francijo, nacistično Nemčijo in Dollfussovo Avstrijo.

Schmitter (1979:13) je moderni korporativizem opredelil »kot sistem interesnega predstavništva, v katerem so konstitutivne enote organizirane v omejeno število posameznih, prisilnih, netekmovalnih, hierarhično urejenih in funkcionalno razdeljenih kategorij, ki jih država prizna ali licencira (če ne ustanovi) ter jim zagotavlja ustrezen monopol predstavljanja znotraj določene kategorije v zamenjavo za zagotavljanje določenega nadzora nad izbiro vodstva in artikulacijo zahtev in podpor«.

Navedena definicija je najpogostejša referenca v sodobni diskusiji o korporativizmu, ki se vrti predvsem okrog problema posredovanja interesov med združenji in državo.

Razpad pluralizma in njegovo postopno zamenjevanje z družbenim korporativizmom Schmitter razume predvsem kot nujen imperativ za zagotavljanje stabilnega, buržoazno-dominantnega režima zaradi procesa koncentracije lastnine, tekmovanja med nacionalnimi ekonomijami, ekspanzije javne politike in racionalizacije odločanja v državi, s tem da se še bolj pridruži in vključi podrejene razrede in skupine v politični proces. Korporativizem se uvaja predvsem zaradi družbenega miru. V državnem tipu ne s kooptacijo in inkorporacijo, temveč z represijo in izključevanjem avtonomne artikulacije podrejenih razrednih zahtev v razmerah, kjer je buržoazija prešibka, notranje razcepljena, na zunaj pa odvisna ter kjer razpolaga s premajhnimi viri, da bi učinkovito in legitimno odgovarjala na zahteve v okviru liberalno demokratske države.

Lehmbruch je ob koncu šestdesetih let v diskusijo o demokraciji vpeljal pojem konkordančne (bolj se je prijel Lijphartov termin konsociativna demokracija) demokracije. Njegova temeljna motivacija je bila odkrivanje mehanizmov, ki zagotavljajo stabilnost političnega sistema. Tako je pri svojih preučevanjih v začetku sedemdesetih let ugotovil, da v vseh državah, kjer prakticirajo konsociativni model, hkrati prakticirajo korporativizem. Vendar ta korporativizem ni identičen s katerokoli od svojih predhodnih verzij, ki so že nastopale v posameznih državah v določenih obdobjih, temveč gre za povsem novo obliko, ki je zrasla na terenu liberalne demokracije. Lehmbruch je zato ta novi korporativizem imenoval »liberalni korporativizem«.

Liberalni korporativizem je »poseben tip participacije velikih organiziranih družbenih skupin v javnem, posebno ekonomskem oblikovanju politik« (Lehmbruch, 1979:53). Lehmbruch ugotavlja, da sta posvetovanje in sodelovanje med birokracijo in organiziranimi interesi v visoko razviti kapitalistični ekonomiji nekaj povsem običajnega. Vendar je o liberalnem korporativizmu mogoče govoriti le v primerih, ko je ta stopnja sodelovanja zelo visoka tudi pri oblikovanju javne politike. Lehmbruch meri na to, da so se sistemi liberalne demokracije že toliko spremenili, da je možno govoriti o liberalno-demokratsko-korporativnih sistemih.

Najbolj radikalna pri zastavitvi problema korporativizma sta bila Pahl in Winkler, ki sta korporativizem umestila med socializem in kapitalizem ter mu napovedala dolgo prihodnost. Pahl in Winkler (1976:5) sta zagovarjala stališče, da je korporativizem »nova forma političnoekonomske organizacije«. Na primeru Velike Britanije sta dokazovala, da ta dežela prehaja iz menedžerskega kapitalizma v kapitalizem, ki je utemeljen na korporativizmu. »Korporativizem je ekonomski sistem, ki vključuje visoko stopnjo državne aktivnosti. Vloga države se v korporativizmu kvalitativno razlikuje od vloge države v socializmu.« (Pahl in Winkler, 1976:5).

Koncepcija Pahla in Winklerja je odmevala do začetka osemdesetih let, potem ko je postalo povsem jasno, da kapitalizem tudi tokrat ne bo odpravljen, pa je šla v pozabo. Pahl in Winkler sta gradila na izročilu razlikovanja fašističnega in katoliškega korporativizma dvajsetega stoletja, ki je korporativizem prav tako postavilo nasproti liberalizmu in socializmu. Tako sta ostala zvesta pojmu korporativizma, ki meri naravnost na celotno organizacijo družbe, na njeno celotno telo in ne morda samo po ovinkih kot npr. »interesno predstavništvo« (Schmitter) ali »oblikovanje politik« (Lehmbruch).

Obsežna diskusija, ki se je kot plaz sprožila na straneh družboslovnih revij, je tematizirala razmerje korporativizma do demokracije in parlamentarizma, liberalizma in v tem okviru še posebej dualizma javno-zasebno, in razmerja med civilno družbo in državo, razmerja korporativizma do socializma in kapitalizma, zlasti ostra in zategnjena pa je bila diskusija med pluralisti in korporativisti za hegemonsko pozicijo pri interpretaciji strukturnih sprememb v družbi in politiki zahodnih dežel. Glede opredelitve pojma korporativizma se ni oblikovala nobena skupna definicija, pač pa so se vzpostavile različne šole. Tu navajamo značilnosti petih najmočnejših. Prva na čelu s Schmitterjem gradi na korporativizmu kot obliki interesnega posredovanja. Druga je utemeljena na ideji korporativizma kot oblikovanja javnih politik v posebnih političnih skupnostih (*policy community*), ki vključujejo vse organe in organizacije, zainteresirane za posamezno vladno politiko. Tretja šola, ki jo vodita Panitch in Jesopp, gradi na korporativizmu kot najboljši obliki socialdemokratske države. Četrta usmeritev se ukvarja s korporativizmom kot tripartitnim sodelovanjem med delom, kapitalom in državo in išče razloge, zakaj v določeni deželi obstaja korporativizem brez dela (Japonska) ali korporativizem brez kapitala (Jugoslavija). Peta šola je komparativistična. S konceptom korporativizma skuša poiskati stične točke in razlike med političnimi sistemi držav. Tudi tu sta vodilna Schmitter in Lehmbruch.

V sklopu o korporativizmu objavljamo tri tekste. Lehbruchov tekst iz leta 1977 ima zgodovinsko vrednost. To je razprava, ki je uvedla pojem »liberalni korporativizem« in ga vkomponirala v sistem strankarskega parlamentarizma. Lehbruch je pridevek liberalni moral dodati iz povsem političnih razlogov, saj sta konceptualno gledano korporativizem in liberalizem diametralno nasprotni politični doktrini. Liberalizem se je konstituiral na svobodi posameznika, razmejitvi civilne družbe od države in zasebnega od javnega, korporativizem pa na mesto teh prvin postavlja organski interes družbe kot celote na čelu z državo. Liberalizem vidi družbo kot osamljene individue, ki znajo živeti po svoje in s tem v skupnosti, medtem ko korporativizem izhaja iz življenja družbene skupnosti, kjer so individui le ena od potrebnih sestavin.

Sledita teksta Milana Zvera in moj tekst o korporativizmu na Slovenskem. Doslej se je v zgodovino političnih idej Slovencev segalo samo po socializme, katolicizme, liberalizme, celo marksizme in največ nacio(nal)izme. V pričujočih tekstih Časopis za kritiko znanosti pred slovensko javnost prvič postavlja zgoščeno interpretacijo slovenske politične zgodovine skozi optiko korporativizma. Avtorja dokazujeta, da je korporativizem najmočnejša politična doktrina, ki obvladuje slovensko politiko dvajsetega stoletja.

Igor Lukšič, magister politologije, asistent na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Avtor knjige *Demokracija v pluralni družbi* (1991).

LITERATURA

- Beyme, Klaus von (1974): *Interessengruppen in der Demokratie*, Piper Verlag, München.
- Habermas, Jürgen (1989): *Strukturne spremembe javnosti*, Studia Humanitatis, ŠKUC-FF, Ljubljana.
- Harrison, R. J. (1980): *Pluralism and Corporatism, The Political Evolution of Modern Democracies*, George Allen & Unwin, London, Boston, Sydney.
- Lehmbruch, Gerhard (1979): "Liberal Corporatism and Party Government." V: Schmitter in Lehmbruch (ur.), 1979.
- Newman, Otto (1981): *The Challenge of Corporatism*, Macmillan, London.
- Offe, Klaus (1985): *Disorganised Capitalism*, Polity Press, Cambridge.
- Pahl, R. E in J. T Winkler (1974): "The Coming Corporatism", *New Society*, 10. oktober.
- Rokkan, Stein (1966): "Numerical democracy and corporate pluralism" V: Robert Dahl (izd.) (1966): *Government and Oppositions in Western Democracies*, Yale University Press, New Haven.
- Schmitter, P. C. (1979): "Still the Century of Corporatism?" V: Schmitter, P. C. in Gerhard Lehmbruch (ur.) (1979): *Trends Towards Corporatist Intermediation*, Sage, London.
- O'Sullivan, Noel (1988): "The Political Theory of Neo-Corporatism." V: Cox, Andrew in Noel O'Sullivan (ur.) (1988): *The Corporate State. Corporatism and the State Tradition in Western Europe*, Edward Elgar, Aldershot.
- Winkler, J. (1976): "Corporatism", *Archives Europeenes de Sociologie*, VII.
- Wolfe, James H. (1974): "Corporatism in German Political Life: Functional Representation in the GDR and Bavaria". V: Heisler, Martin O. (ur.) (1974): *Politics in Europe, Structures and processes in some postindustrial democracies*, David McKay Co., New York.